

Suomen kielen synty

Professori Ulla-Maija Forsberg

Aluksi varoitus: Kielen alkuperä ei ole sama asia eikä välttämättä edes lähellä sitä, mikä on kansan alkuperä. Kun puhutaan suomen kielen alkuperästä ja suomen kielen synnystä, voidaan hetkeksi unohtaa suomalaisten alkuperä ja suomen kansan synty. Ja koska olen kielitieteilijä, jätän mielelläni niitä koskevat kannanotot muille.

Kielen alkuperästä puhuttaessa turvaudutaan usein puihin. Sukupuu on karkeistettu malli siitä, miten kielen voidaan ajatella kehittyneen yhteisestä kantakielestä nykyisiksi ns. tytärikieliksi. Malli on paitsi hyvin karkea myös yksisuuntainen. Se kertoo oikeastaan vain siitä, mitä kantakielelle on tapahtunut ja missä nykyisissä kielissä muinaisen kantakielen voidaan ajatella vielä muodossa tai toisessa elävän. Nykykielten synnystä se kertoo varsin vähän.

Sukupuuta on kuitenkin vuosikymmenien ajan käytetty kielen historian kuvaamiseen. Tiettyssä historiallisessa vaiheessa se sai jopa maantieteelliseksi tulkittavia muotoja, jotka vastasivat uteliaaseen kysymykseen siitä "mistä me olemme tulleet". Tämä ei kuitenkaan ole ollut varsinaisesti kielitieteilijöiden tarkoitus. Kansallisromanttis-nationalistisen ajattelun myötä suomalaisillekin kehittyi kansallisen alkuperän kaipuu, jota palvelemaan nämä maantieteellisen muodon saaneet sukupuut olivat omiaan.

Puiden lisäksi on muitakin malleja, mutta myös ne, kuten usein käytetty aaltomalli, kertovat yksisuuntaisesta ilmiöstä, kantakielen leviämisestä ja hajautumisesta. Jos aaltomalli sijoitetaan kartalle, voidaan siihen liittää kaksi ulottuvuutta: kantakielen ja sen jatkajien leviäminen uusille alueille ja näillä uusilla alueilla tapahtuvat kontaktit muiden kielten kanssa.

Nykyisten tytärikielten kielihistoriallisen analyysin myötä voidaan tehdä päätelmiä siitä, missä kantakieltä on mahdollisesti puhuttu ja mistä se on leviämisenensä aloittanut. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kieli olisi ns. "syntynyt" juuri siellä. Kielellisin perustein voidaan päätellä, että suomalais-ugrilaista kantakieltä on puhuttu ainakin lähellä myyttistä Volgan mutkaa, joka tapauksessa nykyisellä Itä- tai Keski-Venäjällä. Tähän viittaa erityisesti se, että tällä alueella puhutaan tänäkin päivänä useita toisilleen varsin etäistä sukua olevia suomalais-ugrilaisia kieliä.

Suomalais-ugrilaisen kielialueen laajentuminen on ollut muutaman tuhannen vuoden prosessi. Suomen kieli sen sijaan on iältään vain noin tuhat vuotta, vähemmänkin. Suomen kielen dokumentoitu historiahan on vain 500 vuoden ikäinen.

Kielen historia ja yksittäisen kielen synty ei ole vain yhtä kuin sen juuret, sen kantakieleen pohjautuva alkuperä. Suomen kieli on syntynyt niiden vaikutteiden kautta, joita se on saanut muista kielistä suomalais-ugrilaisen alkuperänsä pohjalle. Osa näistä vaikutteista on yhteisiä koko kielikunnalle, osa vain sen läntisemmille kielille, ja melkoinen osa vain suomelle ja mahdollisesti osalle sen maantieteellisesti ja historiallisesti lähimpiä sukulikieliä.

Osa näistä vaikutteista voidaan jäljittää nykyisiin naapurikieliin ja niiden edeltäjiin. Nämä ovat indoeurooppalaisia nykykieliä ja kantakieliä, kuten balttilaiset, slaavilaiset ja germaaniset nyky- ja muinaiskielet. On myös aineksia, näkyvimpänä sanoja, joiden alkuperästä ei osata vielä sanoa mitään. On varsin todennäköistä, että suomen kieleenkin on tullut vaikutteita kielistä, jotka ovat muuten kokonaan kadonneet.

Yleisökeskusteluun voi osallistua myös tekstiviestitse lähettämällä kysymykset ja kommentit tilaisuuden aikana numeroon 050-415 4892. Tekstiviestit luetaan tilaisuudessa mahdollisuuksien mukaan. Keskustelua voi jatkaa tilaisuuden jälkeen Studia Generalia -verkkosivuilla osoitteessa: <http://blogs.helsinki.fi/studiageneralia>.

Luentosarjan on suunnitellut Helsingin yliopiston Studia Generalia -toiminnan tieteellinen ohjausryhmä ja sen toteuttaa Helsingin yliopiston Avoin yliopisto yhteistyössä Helsingin yliopiston Tietotekniikkakeskuksen kanssa.

Lisätietoja:
Tieteellisen ohjausryhmän puheenjohtaja,
vararehtori Kimmo Kontula
p. (09) 191 24150
kimmo.kontula@helsinki.fi

Koulutussuunnittelija
Sanna Saari-Salomeri
p. (09) 191 28047
studiageneralia@avoin.helsinki.fi